

Prozatím místo úvodu ...

Milan Novotný

Sbírka matrik Východočeského kraje¹

Státní oblastní archiv v Zámrsku mohl konečně v roce 2007 splatit svůj dlouholetý dluh vůči veřejnosti a předložit jí nový inventář k badatelsky nejvyužívanějšímu archivnímu souboru - Sbírci matrik Východočeského kraje. Následující stať by se měla ve stručnosti dotknout historie a současného stavu této sbírky, věnovat se vzniku nového inventáře a jeho struktuře, zmínit se o možnostech budoucího využití tohoto nepřehledného zdroje informací. Na přiloženém CD-ROMu nalezne pak uživatel nejen inventární seznam celé sbírky, ale i ukázky výtvarné výzdoby některých matrik a ukázky digitalizace matrik pomocí dostupných technologií.

Matriky, co by jmenná evidence osob ve farnostech, pořizovaná v souvislosti s křty, sňatky a úmrtími, se v českých zemích začínají objevovat od 16. století (nejstarší je jáchymovská matrika oddaných z roku 1531). Římskokatolické církvi se jejich vedení začíná důsledněji dařit po tridentském koncilu, jenž roku 1563 formuloval základní matriční směrnice. V olomoucké diecézi bylo vedení matrik nařízeno olomouckou synodou roku 1591, v pražské roku 1605. Všeobecného rozšíření doznaly matriky až při obnově rozvrácené farní organizace po Bílé hoře. O stále kvalitnější evidenci obyvatelstva projevoval zájem i stát a do vedení církevních matrik začal zasahovat. Ponejprve roku 1770 nařízením nových matričních formulářů, nahrazujících obvyklý větný zápis zápisem do rubrik, dále pak roku 1781 prohlášením matrik za veřejné listiny. V roce 1784 byl zaveden podrobnější formulář, který s menšími úpravami sloužil až do roku 1949. Zároveň se zavedením tohoto důkladnějšího formuláře byl dohled nad řádným vedením matrik svěřen i krajským úředníkům. Roku 1784 ustalo též užívání latiny v matričních zápisech, dalším nařízením z téhož roku bylo předeepsáno vést pro každou lokalitu zvláštní matriku nebo alespoň oddíl.

První pokusy státu o zavedení matrik pro židovské obyvatelstvo počínají rokem 1766. Matrikám tolerančních církví (reformovaného/helvetského a luterského/augsburského vyznání) byl zpočátku přiznán jen soukromý status (1782), charakter veřejné listiny získaly až

¹ Jedná se o článek Mgr. Milana Novotného uveřejněný ve Sborníku prací východočeských archivů, 11, 2007, s.

roku 1829. S pozdějším uznáváním dalších církví v českých zemích veřejný charakter získaly i jejich matriky. Roku 1868 byly zavedeny matriky civilní, vedené politickými úřady pro osoby bez vyznání či pro příslušníky státem neuznávaných církví.

Takto roztržštěná evidence obyvatelstva byla odstraněna zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, ze dne 7. prosince 1949. Církevní i civilní matriky byly ke konci toho roku uzavřeny a od počátku roku 1950 byl zaveden jednotný systém státních matrik, vedených matričními odděleními národních výborů. Církevní matriky byly prohlášeny za státní majetek.² Matriky, které svými zápisy nepřesáhly rok 1870, byly pak od roku 1952 přebírány do krajských (resp. pozdějších státních) archivů.³

Pro tehdejší Hradecký kraj byl sídlem archivu Kuks, archiv Pardubického kraje tehdy sídlil již v Novém Studenci u Chotěboře (předtím od svého zřízení v roce 1949 do roku 1951 ve Zdechovicích u Přelouče).⁴ V Novém Studenci byl k matrikám převzatým roku 1952 z území tehdejšího Pardubického kraje vyhotoven nejprve soupis podle předávacích seznamů, roku 1958 pak inventář. V něm byly za základ uspořádání vzaty okresy, vytvořené při reorganizaci veřejné správy v roce 1949, uvnitř okresů pak abecedně sídla farních úřadů (bez ohledu na církevní příslušnost).⁵ V Kuksu byly matriky Hradeckého kraje zpřístupněny roku 1957 prozatímní pomůckou, a to abecedně podle jednotlivých far.⁶

Po reorganizaci státní správy v roce 1960 vznikl Státní archiv v Zámrsku s působností pro nově vzniklý Východočeský kraj, archivy v Kuksu a Novém Studenci se tak staly jeho předchůdci⁷ a jejich sbírky matrik základem dnešní Sbírký matrik Východočeského kraje. Ke sloučeným sbírkám matrik bývalých krajů Hradeckého a Pardubického byla roku 1962 vyhotovena pomůcka, uspořádaná abecedně podle sídel farních úřadů (bez ohledu na kraje a církve) s uvedením počtu knih a jejich celkovým časovým rozsahem podle jednotlivých druhů matrik (narozených, oddaných, zemřelých). Matriky z oblastí, které se staly součástí Východočeského kraje a předtím patřily ke krajům Libereckému, Olomouckému,

369-379.

² Blíže o vývoji matrik Eduard MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie, roč. 6, 1972, s. 40-58, či Stanislav LAPČÍK, *Nástin historického vývoje matrik s přihlédnutím k regionu střední a severní Moravy*, Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, roč. 2 (21), 1993 (vydáno 1994), s. 83-90.

³ Lucie KRÍŽOVÁ, *Sbírka matrik a matričních dokladů Moravského zemského archivu v Brně (stručný přehled jejich přebírání, inventarizace a zabezpečení)*, in: XXVII. Mikulovské sympozium 9.-10. října 2002. *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003, s. 311.

⁴ Tomáš ŠIMEK, *Státní oblastní archiv Zámorsk. 40. výročí vzniku*, Sborník prací východočeských archivů, roč. 8, 2000, s. 5.

⁵ *Sbírka matrik (1609-1949)*, inventář Státního archivu v Novém Studenci, 1958, s. 1-2.

⁶ František ZAHŘÁDKA, *Sbírka matrik (býv. kraj Hradec Králové) 1605-1949, část I.*, inventář Státního archivu v Zámrsku, 1963, s. V-VI.

⁷ T. ŠIMEK, *Státní oblastní archiv Zámorsk*, s. 5.

Brněnskému a Jihlavskému, tehdy ještě nebyly převzaty od příslušných archivů.⁸ Záhy po vzniku výše jmenované pomůcky však byly do Zámrsku delimitovány matriky z části bývalého kraje Jihlavského (dnešní okres Havlíčkův Brod) a v prosinci 1962 byly inventarizovány (řazeno dle bývalých okresů z roku 1949, pak dle far abecedně, inventární čísla navazovala na inventář z Nového Studence).⁹ Roku 1963 byl zhotoven podrobný inventář k matrikám z bývalého kraje Hradeckého, řazení bylo provedeno nejdříve podle církví, uvnitř pak abecedně podle farních úřadů.¹⁰ V roce 1965 dostala veřejnost formou archivního průvodce k dispozici stručný tištěný seznam celé tehdejší Sbírký matrik řazený abecedně dle farních úřadů (s popisem far, časovým rozsahem jednotlivých druhů zápisů a uvedením celkového počtu matrik dané fary).¹¹

Od 60. let 20. století průběžně docházelo k přírůstkům matrik a zvláště indexů od okresních archivů, kde byly vyříděny z fondů farních úřadů. V letech 1971-1972 proběhlo převzetí matrik z let 1870-1900, uložených do té doby na národních výborech devíti okresů Východočeského kraje (z okresů Svitavy a Semily až v roce 1984). V letech 1978, 1979 a 1983 došlo k rozsáhlým meziarchivním delimitacím, do SOA v Zámrsku byly tímto způsobem převzaty matriky původem z území bývalého Libereckého kraje (okres Semily, část okresu Jičín), Brněnského kraje (část okresu Svitavy) a Olomouckého kraje (část okresu Ústí nad Orlicí). Naopak ze Zámrsku byly roku 1980 delimitovány matriky z bývalého Pardubického kraje (části okresů Kutná Hora a Žďár nad Sázavou).¹²

Tyto rozsáhlé přírůstky a úbytky si ovšem vyžádaly nové archivní zpracování naší Sbírký matrik. Nejprve byl v roce 1986 zhotoven inventář pro vyčleněné evangelické matriky (řazení: nejdříve reformované sbory, poté luterské a jeden sbor obnovené jednoty bratrské, v jejich rámci pak abecedně podle sídel farních úřadů), jejichž ukládací signatury byly při této příležitosti změněny.¹³ Tento a starší inventáře obsahovaly na rozdíl od následujících pomůcek i úvody, z nichž se lze dozvědět alespoň základní údaje ke vzniku celé Sbírký matrik. Nové inventáře z roku 1987 byly i nadále vytvořeny na základě bývalých krajů

⁸ František Zahrádka, *Sbírka matrik*, pomůcka Státního archivu v Zámrsku, 1962, s. 5-6.

⁹ František Zahrádka, *Sbírka matrik z části býv. kraje Jihlava 1634-1908*, inventář Státního archivu v Zámrsku, 1962, s. IV-VII.

¹⁰ František Zahrádka, *Sbírka matrik (býv. kraj Hradec Králové) 1605-1949, část I., II.*, inventář Státního archivu v Zámrsku, 1963.

¹¹ *Státní archiv v Zámrsku. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1965, s. 180-261.

¹² Informace poskytl na základě listu fondu ke Sbírci matrik Východočeského kraje kolega Mgr. Jiří Kuba, jemuž děkuji i za některé další připomínky.

¹³ Marie Macková, *Sbírka evangelických matrik 1782-1929*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1986, s. 9-10.

Pardubického a Jihlavského,¹⁴ Libereckého,¹⁵ Olomouckého¹⁶ a Brněnského¹⁷ (farnosti jsou řazeny abecedně). Pro matriky bývalého kraje Hradeckého byl však i nadále užíván inventář z roku 1963.

Další přírůstky a úbytky se vpisovaly přímo do těchto inventářů a jejich badatelské využití bylo enormní,¹⁸ takže již záhy přestaly vyhovovat. V roce 1997 byla proto vytvořena databáze v prostředí MS Visual FoxPro,¹⁹ do níž byly postupně přepisovány údaje z těchto archivních pomůcek. Často přerušovaná práce byla dokončena v roce 2004 a naplněná databáze byla předána k užívání jak pracovníkům archivu, tak badatelům na počítači ve studovně. Již při přepisování údajů byla zřejmá nejednotnost daná zejména různou dobou vzniku použitých inventářů. Databáze navíc neumožňovala vytištění přehledné pomůcky. Práce na jednotném inventáři Sbírký matrik Východočeského kraje tak s dalšími přerušováními, danými kromě jiného i rozsáhlými stavebními úpravami v budově zámku, kde jsou matriky uloženy, nadále pokračovala.²⁰ V roce 2007 byly pak údaje z této databáze převedeny do programu pro tvorbu archivních pomůcek Janus Archiv a inventární seznam celé sbírky byl vytištěn a dán k dispozici badatelům. Dříve užívané inventáře sloužily doslova až do roztrhání.

Pro jednotný inventář celé sbírky byla vzhledem k četným územně-správním reformám a změnám v minulosti i současnosti zvolena následující struktura podle úřadů, jež matriky do roku 1949 vedly:

1. Římskokatolická církev.

2. Evangelické církve:

a) Reformované a luterské sbory a kazatelské stanice (Česko-bratrská církev evangelická, Německá evangelická církev).

¹⁴ *Sbírka matrik Východočeského kraje. Matriky býv. kraje Pardubického, části kraje Jihlavského a všech přírůstků 1618-1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987.

¹⁵ *Sbírka matrik převzatých delimitací v r. 1978 ze státního oblastního archivu v Litoměřicích pro okres Semily a část okresu Jičín z dřívějšího kraje Liberec 1648-1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987.

¹⁶ *Sbírka matrik (bývalý kraj Olomouc) 1641-1900*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987.

¹⁷ *Sbírka matrik (bývalého kraje Brněnského) 1587-1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987.

¹⁸ Byly na jejich základě publikovány mj. následující stručné přehledy: Vladimír KALÁB, *Římskokatolické farní matriky okresů Jičín a Semily ve státním oblastním archivu v Zámrsku*, Z Českého ráje a Podkrkonoší, roč. 9, 1996, s. 181-192. Vladimír KALÁB, *Církevní matriky okresu Pardubice*, Východočeský sborník historický, roč. 7, 1998, s. 197-208.

¹⁹ Kvalitní programátorskou práci odvedl Zdeněk Jeník, tehdejší správce výpočetní techniky SOA v Zámrsku.

²⁰ Práce vede zástupce ředitele SOA v Zámrsku Mgr. Jiří Kuba, přípravu zápisu nových přírůstků zajišťuje formou mikrofilmovacích protokolů správce sbírky Zuzana Dubová, správu databáze, editaci a postupné sjednocování údajů má na starosti Mgr. Milan Novotný, vedoucí oddělení pro badatelnu, knihovnu, dílny a evidenci.

- b) Obnovená jednota bratrská (ochranovská).
- c) Svobodná česká evangelická církev (tzv. balcariáni).
- d) Církev československá.

3. Civilní (okresní) úřady.

Uvnitř jednotlivých skupin jsou tedy příslušné farní, resp. okresní úřady řazeny abecedně podle svých sídel bez ohledu na aktuální či historické územní členění, každý úřad začíná pro přehlednost vždy na nové stránce inventáře. Celá Sběrka matrik Východočeského kraje nyní obsahuje 11 075 knih z let 1587-1949, z tohoto počtu je přes 13 % samostatných indexů (rejstříků) k matrikám. Sběrka zaujímá více jak 520 běžných metrů.²¹ Jak je patrné již z názvu sbírky, jsou v ní soustředěny matriky z území bývalého Východočeského kraje, tzn. ze současného Královéhradeckého kraje (okresy Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov), Libereckého kraje (okres Semily), Pardubického kraje (okresy Chrudim, Pardubice, Svitavy, Ústí nad Orlicí) a kraje Vysočina (okres Havlíčkův Brod). Přestože jsou správní obvody státních oblastních archivů vymezeny nově (SOA v Zámrsku územím krajů Královéhradeckého a Pardubického ke dni 1. 1. 2000),²² k mezikrajským delimitacím matrik již nebylo, narozdíl od minulosti, přistupováno.

Záhlaví úřadu je tvořeno zpravidla následujícími údaji:

- Názvem sídla úřadu podle aktuálního statistického lexikonu obcí z roku 2007.²³ Výjimečně se vyskytlo několik lokalit, které jsou již pod „rozlišovací schopnost“ tohoto lexikonu, ty byly dohledány podle historického lexikonu obcí.²⁴

- Územním obvodem: názvy lokalit byly převzaty ze starších inventářů a vesměs odrážejí stav k roku 1949. Velmi rozsáhlé a nestálé územní obvody evangelických far byly stanoveny na základě zjištění výskytu konkrétních lokalit v matrikách.²⁵ Názvy obcí a jejich částí tak bude nutné ještě přesně určit podle výše uvedených lexikonů, aby mohl být vyhotoven opravdu spolehlivý místní rejstřík k celému inventáři. Nyní šlo zejména o co nejrychlejší nahrazení fyzicky již naprosto opotřebovaných starých inventářů. Vyhledávání je

²¹ Evidenční list Národního archivního dědictví SOA v Zámrsku č. 190.

²² Ustanovení § 48 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

²³ *Statistický lexikon obcí České republiky 2007. Podle správního rozdělení k 1. 1. 2007 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. březnu 2001*, <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4116-07>, vloženo 25. 6. 2007, jedenáct okresů bývalého Východočeského kraje na s. 651-824.

²⁴ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, II. díl, Abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1869-2005*, Praha 2006, 624 s.

²⁵ M. MACKOVÁ, *Sběrka evangelických matrik*, s. 10.

tak zatím možné pouze v digitální formě inventáře pomocí fulltextu. Uváděny jsou i variantní - dřívější či německé - názvy lokalit.

- Poznámkou o vzniku farností, chybějících matrikách apod. I tyto údaje byly převzaty ze starších inventářů a vzhledem k již několikrát výše zmiňované akutní potřebě inventářů nových bylo nutné prozatím rezignovat na jejich ověřování a nutné sjednocování (včetně použité terminologie). Z hlediska badatele je zde nejdůležitější poznámka o tom, k jaké faře byla popisovaná (zpravidla v 18. či 19. století vzniklá) farnost dříve filiální, tedy kde hledat starší matriky.

- Druhem úřadu (fara katolická, evangelická, československá, civilní úřad).

- Církevně-správní příslušností (podrobněji viz níže u jednotlivých církví).

- Územně-správní příslušností: názvem současného matričního obvodu, okresu a kraje podle statistického lexikonu obcí 2007 (údaje platí pro sídlo farního/civilního úřadu, ne nutně již pro všechny lokality v územním obvodu dotyčného úřadu, pokud zasahuje např. i do jiného okresu).

Římskokatolické matriky a indexy k nim tvoří více jak 96 % počtu knih z celé sbírky a pocházejí z celkem 431 far. Zcela převládají fary z královéhradecké diecéze (377), minimálně jsou zastoupeny olomoucká arcidiecéze (30), litoměřická diecéze (22) a brněnská diecéze (2). V záhlaví fary je vedle diecéze uváděna i příslušnost k vikariátu (u diecézí královéhradecké a litoměřické) či děkanátu (u arcidiecéze olomoucké a diecéze brněnské) - vše ke stavu roku 1949,²⁶ kdy byly církevní matriky uzavřeny. Mezi knihy farního úřadu Choceň bylo zařazeno i pět matrik z let 1914-1918 ze zdejšího tábora pro uprchlíky z Haliče, který měl vlastní řeckokatolickou duchovní správu.

Ze sborů tolerančních církví reformované a luterské, které se v roce 1918 spojily v česko-bratrskou církev evangelickou (příp. německou evangelickou církev), je ve sbírce uloženo 297 matrik, vedených v 29 sborech reformovaných a 10 luterských. Plných 22 z těchto sborů vzniklo v letech 1781-1784, tedy již záhy po vydání tolerančního patentu,²⁷ první matriky zde začínají již od roku 1782. V záhlaví far je uváděna příslušnost k superintendenci

²⁶ Pro přehledné mapy jmenovaných diecézí s vyznačením farních obvodů a dalších církevně-správních jednotek na konci 40. let 20. století viz Zdeněk BOHÁČ, *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, Kostelní Vydří 1999, mapy č. 21, 33-36.

²⁷ Přehledná mapka tolerančních sborů je umístěna na přední předsádce knihy Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999.

a seniorátu podle schematismu k roku 1886.²⁸ Jak bude do sbírky přibývat matrik, vzniklých již za činnosti českobratrské církve evangelické²⁹ a německé evangelické církve, bude nutné církevně-správní příslušnost doplnit o další údaje.

Jen po jednom sboru a jedné matrice jsou v naší sbírce zatím zastoupeny obnovená (ochranovská) jednota bratrská (1872, Potštejn) a svobodná česká evangelická církev (tzv. balcariáni, 1868, Bystré).³⁰ Církev československá, vzniklá roku 1920, je zastoupena 17 sbory z východočeské diecéze (31 matrik).³¹

Sbírka v současné době obsahuje též 93 matrik z 25 civilních úřadů. Tyto matriky byly vedeny buď okresními úřady či jejich politickými expoziturami, a to již od roku 1868. V záhlaví úřadů není územní obvod uváděn výčtem lokalit, neboť území tehdejších politických okresů (u politických expozitur území soudních okresů) čítala desítky obcí a jejich částí. Horním časovým mezníkem drtivé většiny dosud převzatých civilních matrik je konec 20. let 20. století, takže pro orientaci v územních obvodech jednotlivých úřadů lze badateli doporučit statistický lexikon k roku 1921.³² Politické okresy, zavedené roku 1868, trvaly až do roku 1945, kdy je nahradily okresní národní výbory.³³

V rámci příslušného úřadu jsou v inventáři řazeny matriky, z jeho činnosti vzešlé. Popis jednotlivých matrik tvoří následující údaje: inventární číslo, signatura, druh matriky, druh indexu, celkový časový rozsah zápisů, číslo mikrofilmu, územní rozsah zápisů v matrice, její rozměry, vazba, počet listů (fol.) či stran (pag.), jazyk zápisů, poznámka, případné omezení nahlížení do matriky. Následuje podrobnější výklad k některým z těchto údajů.

Inventární číslo má a bude mít jen omezený význam. Při budoucím doplňování přírůstků pod příslušný úřad bude nutně docházet k posunům a přečíslování. Sloužit bude zejména při odkazech z místního rejstříku. Staré inventáře ke sbírce (členěné podle krajů před rokem 1960) začínaly svou řadu inventárních čísel až na jednu výjimku vždy od jedničky.

²⁸ *Šematismus evangelické církve augšb. a helv. vyznání v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených 1886, Vídeň 1887, s. 45-66, 146-168.*

²⁹ Přehledně sbory českobratrské církve evangelické v českých zemích v roce 1937 uvádí Z. BOHÁČ, *Atlas církevních dějin*, mapa č. 83.

³⁰ Viz heslo *Balcar, Jan* in: *Biografický slovník českých zemí*, II. sešit: B-Bař, Praha 2005, s. 193.

³¹ Pro přehled sborů v roce 1932 viz Z. BOHÁČ, *Atlas církevních dějin*, mapa č. 95.

³² *Statistický lexikon obcí v Republice československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. I. Čechy, 2. vyd., Praha 1924, XXVI + 596 s., II. Morava a Slezsko, Praha 1924, XXIII + 222 s.*

³³ *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, I. díl, Počet obyvatel a domů podle obcí a částí obcí v letech 1869-2001 podle správního rozdělení České republiky k 1. 1. 2005*, Praha 2006, s. 10-13, mapový přehled a seznam politických okresů v letech 1869 a 1921 na s. 746-749.

System ukládacích signatur je dán historickým vývojem celé sbírky. Z hlediska badatelského využití je důležitý pro objednání matriky ke studiu. Jedině podle signatury se mohou archiváři orientovat v depozitářích s matrikami. System signatur je následující (zjednodušeno):

- Sign. x (kde x znamená číslo dvojmístné až čtyřmístné) - římskokatolické matriky krajů (do roku 1960) Pardubického, Jihlavského, Libereckého. Původně šlo o inventární čísla - tvořeny tedy prostě přírůstkově. Obdobně, pouze však čtyřmístným číslem, jsou tvořeny signatury matrik civilních úřadů, církve československé, svobodné české evangelické církve a některých později vzniklých sborů reformovaných či luterských.

- Sign. x-x (předčíslí je až trojmístné, za pomlčkou jednomístné až čtyřmístné číslo) - římskokatolické matriky kraje Hradeckého. Předčíslí byla přidělena jednotlivým farám, v nich pak seřazeny matriky a dáno jim pořadové číslo. Od určité doby již nebyly přírůstky fyzicky dořazovány k farám, přesto obdržely „hradecké“ předčíslí a za pomlčkou prostě přírůstkové číslo.

- Sign. M-x x (předčíslí až dvojmístné, za mezerou pouze čtyřmístné přírůstkové číslo) - římskokatolické matriky kraje Brněnského. Předčíslí značí jednotlivé fary.

- Sign. Ox-x (předčíslí fary pouze jednomístné, za pomlčkou pouze čtyřmístné přírůstkové číslo) - římskokatolické matriky kraje Olomouckého.

- Sign. L x-x (předčíslí jednomístné, za pomlčkou až dvoumístné) pro luterské sbory, sign. R x-x (předčíslí až dvoumístné, za pomlčkou taktéž) pro reformované sbory, sign. JB x-x (obojí jednomístné) pro obnovenou jednotu bratrskou. Předčíslí obdobně jako výše pro jednotlivé fary.

- Případné doplňky byly označovány velkými písmeny A, B, C, a to i v předčíslí far.

Jak je z výše uvedeného patrné, panuje v současném systému signatur značná variabilita. Tento systém by bylo možné racionálně změnit až poté, co bude celá sbírka uzavřena, tj. budou převzaty od matričních úřadů všechny matriky vzniklé před rokem 1949.

Podle druhu matričního zápisu (N - zápisy o narozených/pokřtěných osobách, O - oddaných, Z - zemřelých) a dále v chronologickém sledu jsou matriky řazeny uvnitř jednotlivých úřadů. Zejména v nejstarších dobách byly v rámci jedné knihy obsaženy i všechny tři druhy zápisů (NOZ), ovšem v samostatných oddílech. Samostatné indexy

(rejstříky) k matrikám jsou řazeny pod příslušným úřadem až na závěr (opět v pořadí NOZ, N, O, Z a chronologicky).

Zajišťovací reprodukce matrik na mikrofilm jsou v Zámrsku pořizovány soustavně již od roku 1967.³⁴ Tato práce by již byla dokončena, avšak vzhledem k častým poruchám vyvolávacího zařízení a používání méně kvalitního fotomateriálu v minulosti je nutné část mikrofilmů pořídit znovu. Ze zajišťovacích (bezpečnostních) mikrofilmů jsou zhotovovány též studijní reprodukce. Obě řady filmů mají stejná (prostá přírůstková) čísla. Pohodlnému badatelskému využití studijních reprodukcí nicméně brání zejména od počátku chybně zvolená koncepce celého mikrofilmování. Na jeden svitek filmu bylo totiž povětšinou nasnímováno i několik matrik, někdy je naopak jedna matrika z důvodu velkého stránkového rozsahu na více filmech.

O územním rozsahu zápisů v matrice platí totéž, co bylo řečeno výše o územních obvodech úřadů - bude nutné názvy uváděných lokalit upravit podle platného statistického lexikonu a vůbec zápisy v této rubrice sjednotit. Ještě ve 20. století jsou mnohdy jednotlivé matriky vedeny pro všechny lokality farnosti zároveň. U římskokatolických matrik jsou v tomto případě jednotlivým lokalitám vyhrazeny zvláštní oddíly. U evangelických sborů a civilních úřadů není při popisu matriky její územní rozsah vůbec uváděn. Tvoří jej totiž celý územní obvod evangelické farnosti či politického okresu.

V poznámce je zejména přesněji zachycen časový rozsah matriky (na měsíce), informace o tom, že matrika obsahuje např. i pamětní zápisy, seznam farářů, kostelní účty či inventář jmění, zpovědní seznam, podací protokol, opis patentu apod. Jen v několika matrikách se vyskytují kresby či malované titulní listy. Oproti tomu poměrně časté jsou zápisy vojenských osob či židů. Vojenské matriky ve vlastním slova smyslu (tedy pro vojenská tělesa, nemocnice apod. s vlastní vojenskou duchovní správou)³⁵ ani matriky židovských náboženských obcí z východních Čech³⁶ nejsou v naší sbírce uloženy.

³⁴ T. ŠIMEK, *Státní oblastní archiv Zámorsk*, s. 8.

³⁵ K těmto blíže např. Zdeňka KOKOŠKOVÁ, *Konstituování autonomní vojenské duchovní správy v habsburské armádě a vedení vojenských matrik polním klérem (Od třicetileté války k josefským matričním reformám)*, Sborník archivních prací, roč. XLV, 1995, č. 1, s. 41-72. Vojenské matriky jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu v Praze.

³⁶ K nim podrobně: Zlatuše KUKÁNOVÁ - Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949*, *Paginae historiae*, roč. 0, 1992, s. 103-127. Zlatuše KUKÁNOVÁ - Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Soupis matrik židovských náboženských obcí v Čechách*, *Paginae historiae*, roč. 1, 1993, s. 72-150. *II. část*, roč. 2, 1994, s. 90-138. *III. část*, roč. 3, 1995, s. 208-247. *IV. část*, roč. 4, 1996, s. 152-181. Tyto matriky jsou uloženy v Národním archivu v Praze.

Ke studiu nelze předkládat originály třinácti nejstarších (předbělohorských) matrik z naší sbírky, které byly v roce 1998 uznány za kulturní památku.³⁷ Část těchto matrik, včetně dvou nejstarších z Moravské Třebové (1587), byla založena ještě nekatolickými církvemi. Dále nelze předkládat 530 kusů matrik, které byly již dříve převzaty od matričních úřadů, avšak podle platné právní úpravy by ještě nadále měly být na příslušných matričních úřadech uloženy.³⁸ Tyto knihy jsou zřetelně označeny a rok, od kterého je možné je začít volně předkládat, je v inventáři poznamenán. Oprávněným osobám mohou být za stanovených podmínek údaje z těchto matrik poskytnuty již nyní.³⁹

Matriky, které předkládat lze, se využívají velmi intenzivně. V posledních třech letech zaznamenala badatelna SOA v Zámrsku okolo 3 000 badatelských návštěv ročně, z toho tři čtvrtiny za genealogickými účely. Vedle rodopisu lze matriky využít zejm. pro historickou demografii⁴⁰ či studium dějin církevní správy. Badatelna je umístěna ve stejném patře zámecké budovy archivu jako depozitáře s matrikami a jejich studijními reprodukcemi na mikrofilmech. V uplynulých letech byla provedena výměna oken v celém zámku, depozitáře kompletně opraveny (podlahy, omítky) a vybaveny kovovými regály, kvalitnějším osvětlením a požární signalizací. K většímu badatelskému komfortu kromě úprav klasické studovny a studovny mikrofilmů přispělo od roku 2005 hlavně zrušení poplatků za půjčování matrik a možnost pořídit si bezplatně reprodukci nalezených záznamů pomocí vlastního zařízení, zejm. digitálního fotoaparátu. Zaměstnanci archivu provádějí matriční rešerše pouze pro správní účely (dědictví, podklady pro vyhotovení rodných, oddacích a úmrtních listů apod.).

Rozvoj informačních technologií a internetu výrazně povzbudil zájem o celostátní soupis matrik. Projekt Občanského sdružení Genea na vytvoření takového soupisu matrik je založen na spolupráci s archivy, které tomuto sdružení na základě smlouvy poskytují své seznamy matrik v elektronické či „papírové“ podobě. Občanské sdružení získané údaje převádí do databáze, dostupné na internetových stránkách. Od počátku roku 2007 jsou tak veřejnosti k dispozici již první zpracované fary. Vysokou přidanou hodnotu dodává tomuto

³⁷ Současnou terminologií za archivní kulturní památku. Kulturní památka evidenční číslo 126, rozhodnutí Ministerstva vnitra České republiky ze dne 16. 6. 1998.

³⁸ Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, stanoví v § 23 odst. 1 a 2, že matriční knihy zůstanou uloženy po provedení posledního zápisu u matričního úřadu po dobu 100 let (knihy narození) či 75 let (knihy manželství, knihy úmrtí) a že teprve po uplynutí této stanovené doby se předají k archivaci příslušnému státnímu oblastnímu archivu.

³⁹ Pokyn ředitele č. 13/2004 - Zásady poskytování údajů z matrik, na něž se vztahuje zákon č. 301/2000 Sb. v platném znění, uložených ve Státním oblastním archivu v Zámrsku.

⁴⁰ Eduard MAUR, *Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii)*, Sborník archivních prací, roč. XX, 1970, č. 2, s. 425-457.

projektu přímé propojení dat o jednotlivých lokalitách s podrobnými mapami.⁴¹ Podobná snaha odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR vyústila v červnu roku 2007 ve vydání metodického návodu, kterým se zavádí standard pro jednotnou evidenci matrik a výměnný formát pro ukládání a zasílání záznamů matrik v digitální podobě.⁴² Výsledkem by měly být opět internetové stránky s možností vyhledávání v celostátním soupisu matrik. Tento standard počítá i s možným zapracováním údajů o matrikách vzniklých do roku 1949 a dosud uložených na matričních úřadech. Pouze zvolna se rozbíhá zveřejňování vlastních inventářů matrik na webech jednotlivých archivů.⁴³ Ideálem zatím zůstává možnost pořízení a připojení digitálních reprodukcí matrik k takto vznikajícím internetovým soupisům.

Na daném prostoru nebylo možné se věnovat též druhopisům matrik, které by měly nahradit nedochované originály,⁴⁴ či matričním dokladům.⁴⁵ Sbíрка opisů matrik (1687-1949) SOA v Zámrsku o rozsahu téměř 389 běžných metrů⁴⁶ byla během roku 2007 postupně delimitována příslušným státním okresním archivům.

⁴¹ Viz <http://www.genea.cz>. SOA v Zámrsku uzavřel se sdružením Genea dohodu o zpřístupnění své databáze matrik v září 2007.

⁴² Metodický návod, vlastní standard, schéma výměnného formátu a příklady vyplnění jednotlivých údajů jsou zpřístupněny na http://www.mvcr.cz/archivnictvi/standards/standard_matrik.html.

⁴³ Nejdostupnější je Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Matriky židovských náboženských obcí v českých krajích 1784-1949(1960)*, inventář Národního archivu, Praha 1999, a to jak v textové formě (PDF), tak prostřednictvím databáze na <http://www.nacr.cz/C-fondy/G-pomdet.asp?row=3>.

⁴⁴ K problematice druhopisů viz E. MAUR, *Vývoj matričního zápisu*, s. 50, či S. LAPČÍK, *Nástin historického vývoje matrik*, s. 90-91.

⁴⁵ Blíže o nich Josef NUHLÍČEK, *Matriční listinné doklady a jejich hodnota*, Archivní časopis, roč. XIX, 1969, č. 2, s. 91-97.

⁴⁶ Evidenční list Národního archivního dědictví č. 3555.